Tezkire ve Divan Edebiyatı Geleneği

Çalışma Kâğıdı · 30 Soru · Kolaydan Zora

Ad Soyad _____ Sınıf / No _____ Tarih _____

KONU ÖZETİ

- **Tezkire:** Divan edebiyatında belli bir alanda ün kazanmış kişilerin hayatlarını ve eserlerini tanıtan biyografik türdür. Şairleri tanıtanlara **şuara tezkiresi** denir; evliya, hattat, musikişinas gibi başka meslek gruplarını tanıtan tezkireler de vardır.
- **Bir şuara tezkiresi maddesinde** genellikle şairin adı ve **mahlası**, doğum yeri, ailesi, eğitimi, mesleği, kişiliği, şairliği hakkında değerlendirme ve şiirlerinden **örnek beyitler** yer alır. Tezkireler bu yönleriyle edebiyat tarihimizin ve **edebî eleştirinin** ilk kaynakları arasında sayılır.
- **İlk tezkireler:** Türk edebiyatının ilk tezkiresi **Ali Şîr Nevâî**'nin **Mecâlisü'n-Nefâis** adlı eseridir. Anadolu sahasındaki ilk tezkire **Sehî Bey**'in **Heşt Bihişt** adlı eseridir. Latîfî, Âşık Çelebi ve Kınalızâde Hasan Çelebi de tanınmış tezkire yazarlarıdır.
- **Dil ve anlatım:** Tezkireler çoğunlukla süslü, secili bir nesirle yazılır; bilgiler bazen yazarın kişisel kanaatlerine ve duyduklarına (rivayet, fıkra) dayanır. Bu yüzden biyografiye göre daha **öznel** değerlendirmeler içerebilir. Eski metinler bugün **sadeleştirilerek** okunur.
- **Divan edebiyatı geleneği:** Şiirler **aruz** ölçüsüyle ve **beyit** birimiyle yazılır. Gazelin ilk beyti **matla**, şairin mahlasının geçtiği son beyti **makta**dır. Şem' (mum) – pervane, gül – bülbül gibi kalıplaşmış imgelere **mazmun** denir.

KOLAY Isınma Soruları (1–10)

1 Kavramları açıklamalarıyla eşleştiriniz.

1. tezkire 2. mahlas 3. makta 4. mazmun

a) Divan şairinin şiirlerinde kullandığı takma ad

b) Divan şiirinde kalıplaşmış, ortak kullanılan imge ve benzetmeler

c) Belli bir alanda ün kazanmış kişilerin hayatlarını ve eserlerini tanıtan eser

ç) Gazelde şairin mahlasının geçtiği son beyit

2 Türk edebiyatında yazılan **ilk tezkire** aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kutadgu Bilig

B) Mecâlisü'n-Nefâis

C) Divân-ı Hikmet

D) Heşt Bihişt

E) Dîvânu Lugâti't-Türk

3 Aşağıdaki ifadelerin başına doğru ise **D**, yanlış ise **Y** yazınız.
( ) Şairlerin hayatlarını ve şiirlerini tanıtan tezkirelere şuara tezkiresi denir.
( ) Anadolu sahasında yazılan ilk tezkire Sehî Bey'in Heşt Bihişt adlı eseridir.
( ) Tezkirelerde şairin şiirlerinden örneklere hiç yer verilmez.
( ) Tezkireler, edebiyat tarihimiz için önemli kaynaklardır.

4 "Kalemî: Bursa'dandır. Babası kadıdır. Gençliğinde ilim tahsil etmiş, sonra İstanbul'a gelip divan kâtipliği yapmıştır. Tatlı sözlü, güler yüzlü, sohbeti hoş bir kimsedir. Şiirleri akıcı, söyleyişi temizdir; ancak mazmunlarında yenilik azdır. Kanuni devrinin sonlarında vefat etmiştir. Şu beyit onundur:
Gönül bir şem'a döndü yandı hicrinle seherlerde
Ne pervâne ne bülbül var bu hâli söyleye yâre"
Bu tezkire maddesinde aşağıdakilerden hangisine **yer verilmemiştir**?

A) Şairin doğum yerine
B) Şairin kişiliğine
C) Şairin mesleğine
D) Şairin şiirinden bir örneğe
E) Şairin divanının kaç beyitten oluştuğuna

5 Boşlukları doldurunuz.
a) Anadolu sahasındaki ilk tezkireyi yazan kişi ..... 'dir.
b) Gazelin ilk beytine ..... , son beytine ..... denir.
c) Divan şiirinde kullanılan ölçü ..... ölçüsüdür.

6 "Kalemî derdini yazsa kalem ağlar varak yanar
Ne çâre kim bu sevdâdan gönül bir dem usanmaz hiç"
Bu beyitte şairin **mahlası** aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kalemî B) gönül C) kalem D) sevdâ E) varak

7 Aşağıdakilerden hangisi tezkire yazarlarından biri **değildir**?

A) Sehî Bey B) Kınalızâde Hasan Çelebi C) Yunus Emre D) Latîfî E) Âşık Çelebi

8 Divan şiirinde "mum – pervane", "gül – bülbül" gibi ortak ve kalıplaşmış imgelere ne ad verilir?

A) Redif B) Mazmun C) Tezkire D) Mahlas E) Makta

9 Tezkirelerin günümüz edebiyat araştırmacıları için en önemli değeri aşağıdakilerden hangisidir?

A) Batı edebiyatındaki biyografilerin çevirisi olmaları
B) Olayları kurgulayarak roman gibi anlatmaları
C) Yalnızca halk şairlerini tanıtmaları
D) Sade ve süssüz bir dille yazılmış olmaları
E) Pek çok şair hakkında başka yerde bulunmayan bilgileri ve şiir örneklerini korumaları

10 Tezkire ile günümüz **biyografisi** arasındaki bir benzerliği ve bir farkı yazınız.

ORTA Pekiştirme Soruları (11–20)

11 "Kalemî: Bursa'dandır. Babası kadıdır. Gençliğinde ilim tahsil etmiş, sonra İstanbul'a gelip divan kâtipliği yapmıştır. Tatlı sözlü, güler yüzlü, sohbeti hoş bir kimsedir. Şiirleri akıcı, söyleyişi temizdir; ancak mazmunlarında yenilik azdır. Kanuni devrinin sonlarında vefat etmiştir. Şu beyit onundur:"
Bu parçadaki hangi ifade tezkire yazarının şair hakkındaki **edebî değerlendirmesini** (eleştirisini) içerir?

A) Divan kâtipliği yapmıştır.
B) Bursa'dandır.
C) Babası kadıdır.
D) Şiirleri akıcı, söyleyişi temizdir; ancak mazmunlarında yenilik azdır.
E) Kanuni devrinin sonlarında vefat etmiştir.

12 "Gönül bir şem'a döndü yandı hicrinle seherlerde
Ne pervâne ne bülbül var bu hâli söyleye yâre"
Bu beyitte kullanılan mazmunlar aşağıdakilerin hangisinde birlikte verilmiştir?

A) şem' (mum) – pervâne – bülbül
B) gönül – seher – hicran
C) yâr – hâl – söz
D) kalem – varak – dert
E) aruz – beyit – gazel

13 Tezkirelerle ilgili aşağıdakilerden hangileri **doğrudur**?
I. Yazar, şairler hakkında kişisel beğeni ve eleştirilerine yer verebilir.
II. Bilgiler her zaman resmî belgelere dayanır, hiçbir rivayet içermez.
III. Çoğunlukla süslü bir nesir diliyle yazılır.

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) II ve III

14 Aşağıdaki sadeleştirilmemiş tezkire cümlesini günümüz Türkçesine aktarınız.
"Edîb ü zarîf, hoş-sohbet ve şîrîn-kelâm bir kimesnedür."
(edîb: edebiyatla uğraşan, bilgili; zarîf: ince, kibar; şîrîn-kelâm: tatlı sözlü; kimesne: kimse)

15 Divan edebiyatında şairlerin mahlas kullanma geleneğiyle ilgili aşağıdakilerden hangisi **söylenebilir**?

A) Şair, mahlasını genellikle gazelin son beytinde kullanarak şiire imzasını atar.
B) Mahlas, şairin doğduğu şehrin adıdır.
C) Mahlası yalnızca tezkire yazarları kullanır.
D) Mahlas yalnızca halk şiirinde kullanılır.
E) Mahlas, şiirin başlığı olarak kullanılır.

16 Aşağıdaki eser – yazar eşleştirmelerinden hangisi **doğrudur**?

A) Mecâlisü'n-Nefâis – Latîfî
B) Heşt Bihişt – Sehî Bey
C) Mecâlisü'n-Nefâis – Sehî Bey
D) Heşt Bihişt – Ali Şîr Nevâî
E) Heşt Bihişt – Âşık Çelebi

17 "Tezkire yazarı, şairlerin çoğunu bizzat tanıdığını söyler; kimiyle aynı meclislerde bulunmuş, kimini hocasından dinlemiştir. Bu yüzden eserinde şairlerin yalnızca şiirlerini değil, huylarını, giyimlerini, hatta birbirleriyle atışmalarını da okuruz."
Bu parçaya göre tezkirelerin hangi yönü vurgulanmaktadır?

A) Bütünüyle kurmaca olması
B) Yalnızca şiir örneklerinden oluşması
C) Şairlerin yalnızca doğum tarihlerini vermesi
D) Bilimsel bir yöntemle yazılması
E) Dönemin edebî ve sosyal hayatına dair canlı gözlemler sunması

18 Aşağıdakilerden hangisi divan edebiyatı geleneğinin özelliklerinden biri **değildir**?

A) Şairlerin mahlas kullanması
B) Ortak mazmunlardan yararlanılması
C) Şiirlerin hece ölçüsüyle ve dörtlük birimiyle yazılması
D) Aruz ölçüsünün kullanılması
E) Beytin nazım birimi olması

19 "Kalemî: Bursa'dandır. Babası kadıdır. Gençliğinde ilim tahsil etmiş, sonra İstanbul'a gelip divan kâtipliği yapmıştır. Tatlı sözlü, güler yüzlü, sohbeti hoş bir kimsedir. Şiirleri akıcı, söyleyişi temizdir; ancak mazmunlarında yenilik azdır. Kanuni devrinin sonlarında vefat etmiştir. Şu beyit onundur:
Gönül bir şem'a döndü yandı hicrinle seherlerde
Ne pervâne ne bülbül var bu hâli söyleye yâre"
Bu tezkire maddesini biyografinin nesnellik ilkesine göre değerlendiriniz: Maddedeki bir **nesnel** ve bir **öznel** ifadeyi yazınız.

20 "Tezkire" sözcüğü "anmak, hatırlamak" anlamıyla ilgilidir.
Bu anlam ile türün amacı arasındaki ilişki en doğru biçimde hangi seçenekte ifade edilmiştir?

A) Tezkireler, okuru eğlendirmek için yazılmış fıkralardan oluşur.
B) Tezkireler, yalnızca yazarın kendi hayatını hatırlatır.
C) Tezkireler, gelecekte yapılacak işleri kaydeder.
D) Tezkireler, ünlü kişilerin adını ve eserlerini anarak unutulmamalarını sağlar.
E) Tezkireler, olayları hayal gücüyle yeniden kurar.

ZOR Düşünme Soruları (21–30)

21 "Bir tezkire yazarı, şairleri anlatırken çoğu zaman onların şiirini kendi zevkine göre övmüş ya da yermiştir. Bu nedenle bugün tezkireleri okurken yalnızca şairi değil, tezkire yazarının zevkini ve döneminin şiir anlayışını da öğreniriz."
Bu parçadan aşağıdakilerin hangisine ulaşılabilir?

A) Tezkireler yalnızca şairlerin doğum yerlerini verir.
B) Tezkire yazarları şairleri tanımadan yazmıştır.
C) Tezkirelerdeki bütün bilgiler güvenilmezdir.
D) Tezkirelerde eleştiriye hiç yer verilmez.
E) Tezkireler, yazıldıkları dönemin edebî zevkini yansıtan belgelerdir.

22 Aşağıdaki bilgilerden hangisi bir **şuara tezkiresi** maddesinde yer almaya en az uygundur?

A) Şairin şiir dili hakkında yazarın değerlendirmesi
B) Şairin hangi mahlası kullandığı
C) Şairin yaşadığı dönemde çıkan bir savaşın bütün safhalarının ayrıntılı anlatımı
D) Şairin şiirlerinden seçilmiş birkaç beyit
E) Şairin hangi şehirde doğduğu

23 "Kalemî derdini yazsa kalem ağlar varak yanar
Ne çâre kim bu sevdâdan gönül bir dem usanmaz hiç"
Bu beyitle ilgili aşağıdakilerden hangileri **söylenebilir**?
I. Makta beytidir.
II. Şair, derdinin büyüklüğünü abartılı bir söyleyişle anlatmıştır.
III. Beyitte hece ölçüsü kullanılmıştır.

A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve II D) I ve III E) II ve III

24 "Eskiden tezkirelerde şairler 'harf sırasına' göre dizilirdi. Okur, aradığı şairi kolayca bulurdu ama şiirin dönemden döneme nasıl değiştiğini izleyemezdi. Bazı tezkire yazarları ise şairleri yaşadıkları padişah devirlerine göre sıraladı."
Bu parçaya göre ikinci sıralama biçiminin sağladığı yarar aşağıdakilerden hangisidir?

A) Şairlerin doğum yerlerini göstermesi
B) Şairlerin mahlaslarını gizlemesi
C) Şiirlerin daha kısa tutulması
D) Şiirin tarihsel gelişimini izlemeyi kolaylaştırması
E) Aranan şairin daha hızlı bulunması

25 Aşağıdakilerin hangisinde bir tezkire maddesi ile bir **nekroloji** arasındaki ortak nokta doğru belirtilmiştir?

A) İkisi de tamamen kurmaca kişiler anlatır.
B) İkisi de gerçek bir kişinin hayatına ve kişiliğine dair bilgi verir.
C) İkisi de aruz ölçüsüyle yazılır.
D) İkisi de kişinin ölümünün hemen ardından yazılmak zorundadır.
E) İkisi de yalnızca şairleri konu alır.

26 Kendinizi bir tezkire yazarı yerine koyarak, bildiğiniz ya da hayal ettiğiniz bir şair için 3-4 cümlelik, sadeleştirilmiş Türkçeyle bir tezkire maddesi yazınız (ad-mahlas, memleket, meslek, kişilik, şiiri hakkında değerlendirme).

27 "Heşt Bihişt, adını 'sekiz cennet' anlamından alır; yazar, şairleri sekiz bölümde toplar."
Bu bilgiye dayanarak eserin **düzenlenişi** hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Eser, şairleri belirli ölçütlere göre bölümlere ayırarak düzenlemiştir.
B) Eser, şiir örneği içermez.
C) Eser, şairleri yalnızca alfabetik sırayla vermiştir.
D) Eser, halk şairlerini tanıtmak için yazılmıştır.
E) Eserde tek bir şair anlatılmıştır.

28 "Tezkireler bize şairin şiirini sunar ama şairi hep bir perdenin ardından gösterir. Yazar, gördüğünü değil, görmek istediğini anlatır."
Bu parçada tezkirelerle ilgili hangi özellik **eleştirilmektedir**?

A) Şairlerin doğum yerlerini belirtmeleri
B) Öznel bir bakış açısıyla yazılmaları
C) Anadolu dışında da yazılmış olmaları
D) Şiir örneklerine yer vermeleri
E) Süslü bir nesirle yazılmaları

29 "Divan şairleri aşağı yukarı aynı mazmunları kullanırdı: gül, bülbül, mum, pervane… Okur bu imgeleri önceden bilirdi. Bu yüzden şairin ustalığı yeni bir imge bulmasında değil, bilinen imgeye kimsenin görmediği bir incelikle yeniden hayat vermesinde aranırdı."
Bu parçadan aşağıdakilerin hangisi **çıkarılabilir**?

A) Divan şiirinin okuru mazmunları bilmezdi.
B) Divan şiirinde her şair farklı imgeler kullanırdı.
C) Mazmun kullanmak şairin ustalığını azaltırdı.
D) Divan şairleri yeni imgeler bulmak zorundaydı.
E) Divan şiirinde ustalık, ortak imgeleri özgün bir söyleyişle işlemekle ölçülür.

30 Divan edebiyatındaki tezkireleri ve günümüzdeki **ansiklopedik yazar sözlüklerini** amaç, dil ve güvenilirlik bakımından karşılaştıran iki cümle yazınız.

Takıldığın soruyu işaretle, konu özetine tekrar göz at. Başarılar!
Diğer konuların çalışma kâğıtları ve deneme sınavları: **maarifpdf.com.tr**